

УДК 347.7

Т.В. ДАВИДЮК, Харківський
національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДСТАВНИЦТВА АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА ЙОГО АКЦІОНЕРАМИ У ЗОВНІШНІХ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИНАХ

Ключові слова: корпорація, акціонерне товариство, інтереси акціонерного товариства, зовнішньокорпоративні відносини, акціонери, довіреність, представництво, повноваження, виконавчий орган

Корпорація, як суб'єкт корпоративних відносин, має коло власних інтересів, які потребують їх реалізації та задоволення. Д.В. Ломакін інтереси корпорації визначає як її майнові і немайнові потреби, обумовлені метою діяльності корпорації, закріпленої в її засновницьких документах, задоволення яких реалізується шляхом здійснення такої діяльності [1, с.145]. Слово «інтерес» з латинського перекладається як «має значення» [2, с.319]. Загальновідомою правовою аксіомою є те, що під час здійснення своєї діяльності юридична особа набуває цивільних прав та обов'язків і здійснює їх через свої органи, які діють відповідно до установчих документів та закону (ч.1 ст.92 ЦК України) [3]. Менш відомий постулат затверджений у ч.2 цієї ж статті: у випадках, встановлених законом, юридична особа може набувати цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх через своїх учасників. Отже, право учасників корпорації представляти інтереси останньої у зовнішньокорпоративних відносинах є похідним із змісту самих корпоративних правовідносин і це право не тільки не суперечить нормам законодавства, а навпаки – надане законом. За звичай, у зовнішньокорпоративних відноси-

нах від імені товариства виступає голова правління чи інший член виконавчого органу. Проблематика представництва акціонерного товариства (АТ) його акціонерами у зовнішніх відносинах залишилась осторонь і потребує аналізу та врегулювання шляхом внесення пропозицій до законодавства.

Тому метою статті є визначення особливостей представництва інтересів АТ його акціонерами у зовнішньокорпоративних відносинах, з тим, щоб у подальшому, опрацювавши наявні набуття законодавців і ґрунтуючись на них, просунутись у розробці теоретичної складової, необхідної для подальшого успішного реформування та розвитку національного законодавства в частині регулювання корпоративних відносин, щоб інтегрувати нашу державу в європейську родину найуспішніших економік.

Найпоширенішою і, напевне, найвдалішою формою існування господарюючих суб'єктів є АТ, що існує майже два тисячоліття і не вичерпає свого потенціалу й надалі. Загальноправові основи діяльності такої юридичної особи в частині правового становища її акціонерів встановлені ст.152 ЦК України та нормами ст.ст.3, 5 Закону України «Про акціонерні товариства» [4]. Акціонери є учасниками АТ, участь у товаристві потребує від них участі капіталом, шляхом придбання акцій. Участь в управлінні АТ, як-то під час проведення загальних зборів, за ст.25 Закону України «Про акціонерні товариства» є правом акціонерів – власників простих акцій.

Після державної реєстрації АТ набуває статусу юридичної особи, отримує правоздатність та дієздатність. Відповідно до ч.1 ст.89 ГК України [5], управління діяльністю господарського товариства здійснюють його органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду товариства, а у визначених законом випадках – учасники товариства. Управління поточною діяльністю товариства здійснює виконавчий орган товариства (колегіальний або одноосібний), членом якого може бути будь-яка фізична особа, яка має повну циві-

льну дієздатність і не є членом наглядової ради чи ревізійної комісії цього товариства. З кожним членом виконавчого органу укладається контракт (ст.58 Закону України «Про акціонерні товариства»). Частиною 2 ст.60 цього Закону встановлено правило, за яким особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, вправі без довіреності діяти від імені АТ, у тому числі представляти його інтереси, вчиняти правочини від імені товариства, видавати накази та давати розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками товариства. Частина 3 цієї ж статті передбачає, що у разі неможливості виконання особою, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, своїх повноважень, ці повноваження здійснюються призначеною нею особою, якщо інше не передбачено статутом або положенням про виконавчий орган. Тобто, представником АТ у зовнішніх корпоративних відносинах може бути його акціонер. Однак, закон не регулює порядок «призначення такої особи». Будь-яке «призначення» набуває юридично визначеної форми і, відповідно, стає зрозумілим після його втілення (реалізації) у належній формі (наприклад, у відповідному наказі). Як відомо, підставою виникнення представництва може бути закон, договір, акт органу юридичної особи та інші підстави, встановлені актами цивільного законодавства (ч.3 ст.237 ЦК України). Письмовим документом, на підставі якого найчастіше і виникають правовідносини сторін, пов'язані із представництвом, є довіреність. До речі, Н.О. Степанова однією з підстав виникнення представницьких правовідносин також називає довіреність [6, с.10].

Стаття 246 ЦК України закріплює положення про те, що довіреність від імені юридичної особи може видаватись: 1) органом юридичної особи; 2) іншою особою, уповноваженою на це її установчими документами. Відповідно до абз.2 ч.2 ст.207 ЦК України, правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, за-

коном або іншими актами цивільного законодавства. На практиці, коли від імені юридичної особи договір підписує представник на підставі довіреності, в іншій стороні цивільних відносин виникає необхідність, у першу чергу, встановити відповідність цієї довіреності вимогам законодавства. По-друге, пересвідчитися, що довіреність видана уповноваженою особою, тобто ознайомитися із статутними та іншими документами, які би підтвердили повноваження такої особи на видачу довіреності. Такі ж правила діятимуть і при представництві АТ його акціонером у зовнішньокорпоративних відносинах.

Таким чином, підставою виникнення у акціонера повноважень представника АТ у зовнішньокорпоративних відносинах буде довіреність, видана уповноваженим органом чи іншою особою, якій право на видачу довіреності надане статутом товариства, яка по формі і змісту буде відповідати нормам чинного законодавства, тобто ст.244 ЦК України. Такий висновок підтверджується і судовою практикою. Так, в постанові Вищого господарського суду України від 20.07.2011 року по справі № 18/42 [7] вказано, що після прийняття загальними зборами ТОВ «Імік» рішення щодо укладення іпотечного договору, яке віднесено до виняткових повноважень зборів, директор в силу вимог закону та статуту зобов'язаний, на виконання цього рішення, видати довіреність на укладення відповідної угоди. Однак, судом було встановлено, що Особа 2 при підписанні іпотечного договору № 22/Зквіп-08 від 16.07.2008 р. від імені товариства діяла безпосередньо на підставі рішення загальних зборів учасників ТОВ «Імік», не маючи при цьому довіреності на вчинення вказаних дій, виданої директором. За таких обставин, суд обґрунтовано дійшов висновку про недійсність іпотечного договору з підстав недодержання вимог ст.203 ЦК України щодо необхідного обсягу цивільної дієздатності особи, яка вчиняє правочин. Таким чином, заявникам касаційної скарги ПАТ «Дельта банк» та ФОП Особа-1 було відмовлено в її задоволенні, а постанову Львівського

апеляційного господарського суду від 08.06.2011 р. у справі № 18/42 господарського суду Закарпатської області залишено без змін.

Щодо перевірки повноважень особи, яка видала довіреність на представництво інтересів АТ, то яскравим прикладом є постанова Вищого господарського суду України № 5020-5/369 від 17.02.2009 р. [8]. Із касаційною скаргою звернулось ВАТ «Севастопольський морський завод» на рішення господарського суду м. Севастополя від 19.11.2008 р. та ухвалу Севастопольського апеляційного господарського суду від 22.12.2008 р. у справі № 5020-5/369 за позовом до ТОВ спільне російсько-українське підприємство «Севастопольський судноремонтний завод «Лазаревське адміралтейство» про спонукання виконати рішення загальних зборів товариства за зустрічним позовом ТОВ до ВАТ про визнання рішення загальних зборів товариства недійсним. Ухвалою Севастопольського апеляційного господарського суду від 22.12.2008 р. апеляційна скарга ВАТ «Севастопольський морський завод» на рішення господарського суду м. Севастополя від 19.11.2008 р. залишена без розгляду з мотивів, що підписана особою, яка не має права її підписувати. Скаргник вважає, що апеляційна скарга може бути підписана представником, повноваження якого підтверджуються довіреністю. При цьому, закон не вимагає підтверджувати повноваження особи, яка видала довіреність. Повноваження представника К.Г.П. були надані довіреністю, її форма і зміст відповідали нормам ЦК України, вона підписана в. о. генерального директора та засвідчена печаткою юридичної особи.

За висновком апеляційної інстанції доказів, що підтверджують посаду в.о. генерального директора Д.І.П., який уповноважив представника, в матеріалах справи немає. Натомість, касаційною інстанцією було встановлено, що наказом № 202-к від 24.10.2008 р. виконання обов'язків генерального директора ВАТ «Севастопольський морський завод» покладено на Д.І.П. Таким чином, представник, який підписав апеляційну скаргу від скаргника діяв

у відповідності із наданими йому довіреністю повноваженнями. Як наслідок, касаційну скаргу було задоволено частково, ухвалу Севастопольського апеляційного господарського суду від 22.12.2008 р. скасовано, а справу передано до Севастопольського апеляційного господарського суду до провадження та перегляду рішення місцевого суду.

З огляду на викладене, було би доцільно доповнити ст.60 Закону України «Про акціонерні товариства» відповідним абзацом наступного змісту: «у разі неможливості виконання особою, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, своїх повноважень, вона може видати довіреність на представництво інтересів АТ та здійснення відповідних повноважень іншій особі (акціонеру), яка не є членом наглядової ради чи ревізійної комісії цього товариства, в порядку ст.ст.244–249 ЦК України».

Закон України «Про акціонерні товариства» (ч.5 ст.59) голові колегіального виконавчого органу як і особі, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, також надає право без довіреності діяти від імені товариства відповідно до рішень колегіального виконавчого органу, в тому числі представляти інтереси товариства, вчиняти правочини від імені товариства, видавати накази та давати розпорядження, обов'язкові для виконання всіма працівниками товариства. Інший член колегіального виконавчого органу в порядку, визначеному законодавством України, також може бути наділений цими повноваженнями, якщо це передбачено статутом товариства. Частина 6 ст.59 Закону України «Про акціонерні товариства» встановлює, що у разі неможливості виконання головою колегіального виконавчого органу своїх повноважень за рішенням цього органу його повноваження здійснює один із членів колегіального виконавчого органу, якщо інше не передбачено статутом або положенням про виконавчий орган АТ. Інші особи можуть діяти від імені товариства у порядку представництва, передбаченому ЦК України. Зважаючи на викладене, вважаємо за необхідне останнє речення

ч.6 ст.59 Закону України «Про акціонерні товариства» викласти в наступній редакції: «інші особи (акціонери) можуть діяти від імені товариства у порядку представництва на підставі довіреності на здійснення повноважень, виданої головою колегіального виконавчого органу або одним із членів колегіального виконавчого органу, який здійснює повноваження голови колегіального виконавчого органу, за умов, що така можливість передбачена статутом або положенням про виконавчий орган АТ, в порядку ст.ст.244–249 ЦК України».

Запропоновані зміни є актуальними з огляду на те, що судова практика, яка би торкалася питань представництва інтересів корпорації її учасниками у зовнішньокорпоративних відносинах, майже відсутня, а та, яка є, висвітлює прогалини в регулюванні цих відносин на законодавчому рівні. Прийняття запропонованих змін раніше посприяло б тому, що ряд спірних питань або взагалі не виникли, або були би вирішені без зайвих на те зусиль. Показовим у цьому сенсі є рішення господарського суду Миколаївської області від 08.02.2011 р. за справою № 7/148/10, яким було відмовлено у задоволенні позовних вимог ВАТ «Завод «Фрегат» до відповідача ТОВ «Фірма «Промсервіс» про визнання недійсним договору купівлі-продажу нежитлових будівель. З тексту оскаржуваного Договору вбачається, що продавцем виступило ВАТ «Завод «Фрегат», від імені якого діяла гр. ОСОБА_2 на підставі довіреності № 1318 від 18.03.2004 р., яку видав голова правління ВАТ «Завод «Фрегат» (ОСОБА_1).

Згідно з розділом 8 Статуту ВАТ «Завод «Фрегат», органами управління товариства є загальні збори акціонерів, спостережна рада, ревізійна комісія, виконавчим органом товариства, який здійснює керівництво його поточною діяльністю, є правління, яке підзвітне у своїй діяльності Вищому органу та спостережній раді товариства (п.8.4.1 Статуту); голова правління має право: без доручення представляти інтереси та діяти від імені товариства, представляти товариство у його відносинах з іншими юридичними та фізичними особами,

вести переговори та укласти угоди від імені товариства тощо (п.8.4.5 Статуту). Відповідно до розділу 4 п.4.2 Положення про Правління ВАТ «Завод «Фрегат», голова правління розпоряджається майном товариства в межах, визначених чинним законодавством і статутом товариства, без довіреності діє від імені товариства; укладає угоди та інші юридичні акти, видає довіреності на провадження дій від імені товариства тощо. Згідно п.8.3.3 Статуту ВАТ «Завод «Фрегат», до компетенції спостережної ради належало погодження договорів, укладених на суму, що перевищує сто тисяч євро. Як вбачається, вартість предмету договору встановлена сторонами в розмірі 7603,00 грн., тобто голова правління мав право розпоряджатися майном товариства, укладати відповідні договори на відчуження майна товариства без погодження або схвалення цих дій спостережною радою товариства. Враховуючи викладене, суд вважає, що голова правління при виданні довіреності гр. ОСОБА_2 на укладення договору купівлі-продажу нерухомого майна діяв в межах повноважень, визначених статутом та Положенням про Правління ВАТ «Завод «Фрегат», що кореспондується із нормами ст.ст.6, 161, 202, 203, 215, 237, 244, 246, 628, 626, 655 ЦК України, ст.ст.47, 48 Закону України «Про господарські товариства» [9].

Таким чином, вважаємо, що представником від імені корпорації у зовнішніх корпоративних відносинах був її акціонер, який діяв за довіреністю в межах наданих йому повноважень. У свою чергу, довіреність на представництво інтересів товариства була видана правомірно, особою, яка мала на це право.

І останнє, на що треба звернути увагу при розгляді питання представництва АТ у зовнішньокорпоративних відносинах його акціонерами. Зважаючи на статус акціонерів в АТ та можливість бути акціонером декількох товариств, задля безпеки діяльності конкретного товариства та унеможливлення корпоративних конфліктів у корпоративних відносинах, було б доцільно запровадити норму, якою заборонити акціонеру, який є представником

одного АТ у зовнішніх відносинах, одночасно бути представником іншого, тим більш у випадках, коли інтереси обох таких АТ не співпадають, або існує певний спір між ними.

У разі, якщо акціонеру запропонували представляти інтереси товариства, а він вже представляє інтереси іншого АТ, то акціонер зобов'язаний відмовитися від пропозиції навіть і без пояснення причин своєї відмови. Така думка підтверджується міркуваннями М. Богуш, яка звертає увагу, що нерідко кожний акціонер/учасник може піддаватися впливу власного індивідуального інтересу, що суперечить тим розумним інтересам, які пов'язуються з участю в корпорації. Зокрема наводиться приклад, коли окремі учасники ставлять за мету участі в корпорації наладження контрагентських відносин з іншими корпораціями, учасниками яких вони є паралельно, посилення або послаблення конкуренції між корпораціями внаслідок паралельної участі в них, перехресне володіння акціями тощо [10, с.105].

Обґрунтованість такої думки підтверджується висновками Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [11], який звертав увагу на положення ч.3 ст.238 ЦК України, яка передбачає, що представник не може вчиняти правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він одночасно є. Отже, вказана норма встановлює заборону на укладення правочину, в якому один представник, одночасно виступає від імені декількох контрагентів. Такі висновки були викладені у постанові Верховного Суду України від 16.11.2011 року [12].

Виходячи з викладеного, вважаємо, що з метою врегулювання правовідносин представництва інтересів АТ акціонерами у зовнішніх корпоративних відносинах, є сенс запропонувати наступні зміни та доповнення до Закону України «Про акціонерні товариства»:

а) ст.60 доповнити нормою: «у разі неможливості виконання особою, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, своїх повноважень, вона може видати довіре-

ність на представництво інтересів АТ та здійснення відповідних повноважень іншій особі (акціонеру), яка не є членом наглядової ради чи ревізійної комісії цього товариства, в порядку ст.ст.244–249 ЦК України»;

б) останнє речення ч.6 ст.59 викласти наступним чином: «інші особи (акціонери) можуть діяти від імені товариства у порядку представництва на підставі довіреності на здійснення повноважень, виданої головою колегіального виконавчого органу або одним із членів колегіального виконавчого органу, який здійснює повноваження голови колегіального виконавчого органу, за умов, що така можливість передбачена статутом або положенням про виконавчий орган АТ, в порядку ст.ст.244–249 ЦК України»;

в) запровадити норму: «у разі, якщо акціонеру запропонували представляти інтереси АТ, а він вже представляє інтереси іншого товариства, то акціонер зобов'язаний відмовитися від пропозиції навіть і без пояснення причин своєї відмови».

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения : общая теория и практика её применения в хозяйственных обществах / Д. В. Ломакин. – М. : Статут, 2008. – 511 с.
2. Большая Советская Энциклопедия : в 30-ти т. / под. общ. ред. А. М. Прохорова. – 3е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1969–1978. – Т. 10. – 1972. – 592 с.
3. Цивільний кодекс України : від 18.03.2004 р., № 1618–IV // ВВР України. – 2004. – № 40–41, № 42. – Ст. 492.
4. Закон України «Про акціонерні товариства» : від 17.09.2008 р., № 514–V // ВВР України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
5. Господарський кодекс України : від 16.01.2003 р., № 436–IV // ВВР України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
6. Степанова Н. А. Доверенность, как одно из оснований возникновения представительских правоотношений / Н. А. Степанова // Российская юстиция. – 2007. – № 6. – С. 10–13.

7. Постанова Вищого господарського суду України : від 20.07.2011 р. у справі № 18/42 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17144229>.

8. Постанова Вищого господарського суду України : від 17.02.2009 р. у справі № 5020-5/369 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3086658>.

9. Рішення Господарського суду Миколаївської області : від 08.02.2011 р. у справі № 7/148/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/13836023>.

10. Богуш М. К. Інтереси учасників корпоративних відносин / М. К. Богуш // Вісник Київськ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 3 (97). – С. 103–106.

11. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ : від 06.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0003740-11>.

12. Постанова Верховного суду України : від 16.11.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15968269>.

Давидюк Т. В. Особливості представництва акціонерного товариства його акціонерами у зовнішніх корпоративних відносинах / Т. В. Давидюк // Форум права. – 2016. – № 3. – С. 44–49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_3_10.pdf

Виконано аналіз норм Цивільного кодексу України та Закону України «Про акціонерні товариства», які стосуються окресленого питання. Розглянута компетенція виконавчого органу (правління) акціонерного товариства. Вивчена судова практика і визначені особливості представництва інтересів корпорації її акціонерами у зовнішньокорпоративних відносинах.

Давидюк Т.В. Особенности представительства акционерного общества его акционерами во внешних корпоративных отношениях

Проанализированы нормы Гражданского кодекса Украины и Закона Украины «Об акционерных обществах», которые касаются очерченного вопроса. Рассмотрена компетенция исполнительного органа (правления) акционерного общества. Изучена судебная практика и определены особенности представительства интересов корпорации ее акционерами во внешних корпоративных отношениях.

Davidyuk T.V. Features of Representation of the Company by Its Shareholders in the External Corporate Relations

It was analyzed the norms of the Civil Code of Ukraine and the Law of Ukraine «On Joint Stock Companies», which relate to the issue outlined. We consider the competence of the executive body (Management Board). Studied jurisprudence and identified particular representation of corporation interests of its shareholders in external corporate relations.